

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-20>

О. М. Кінаш

*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0823-4541> – Кінаш О. М.

 kinashorest2000@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті здійснено комплексний теоретико-прикладний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого воєнного конфлікту та визначено роль соціальної роботи у забезпеченні їх соціальної інтеграції і психологічної стабілізації. Актуальність дослідження зумовлена масштабами внутрішнього переміщення населення в Україні, що супроводжується руйнуванням соціальних зв'язків, втратою життєвих ресурсів, порушенням соціальних ролей і значним психоемоційним навантаженням. У статті розкрито сутність соціально-психологічної адаптації як багатовимірного процесу відновлення соціального функціонування особистості, формування нової соціальної ідентичності, стабілізації психоемоційного стану та інтеграції у приймаюче соціальне середовище. Узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння чинників адаптації, серед яких ключову роль відіграють соціальна підтримка, матеріальні умови життя, психологічні ресурси особистості та рівень включеності у соціальні мережі.

Особливу увагу приділено прикладному аспекту соціальної роботи, яка розглядається як системний механізм відновлення адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб. Визначено основні напрями практичної діяльності соціальних працівників, зокрема забезпечення базових життєвих потреб, соціальний супровід, психосоціальну підтримку та сприяння соціальній інтеграції переселенців у приймаючі громади. Емпірична частина дослідження ґрунтується на результатах глибоких інтерв'ю з внутрішньо переміщеними особами, що дозволило виявити домінуючі проблеми адаптації, серед яких економічна нестабільність, соціальна ізоляція, психологічна напруженість та недостатня координація соціальних послуг.

Наукова новизна роботи полягає у поєднанні теоретичного та емпіричного аналізу соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, обґрунтуванні необхідності переходу від кризової моделі допомоги до довготривалої моделі соціального супроводу та формулюванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення психосоціальних, громадоцентричних і цифрових підходів у соціальній роботі. Отримані результати можуть бути використані для розроблення програм соціальної підтримки переселенців і підвищення ефективності соціальної роботи в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація; внутрішньо переміщені особи; соціальна робота; соціальна інтеграція; психосоціальна підтримка; вимушене переміщення; адаптаційний потенціал; соціальний супровід.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN CONDITIONS OF PROLONGED ARMED CONFLICT: THEORETICAL AND APPLIED ASPECT OF SOCIAL WORK

The article presents a comprehensive theoretical and applied analysis of the problem of socio-psychological adaptation of internally displaced persons in conditions of a prolonged armed conflict and identifies the role of social work in ensuring their social integration and psychological stabilization. The relevance of the study is determined by the large-scale internal displacement of the population in Ukraine, which is accompanied by the destruction of social ties, loss of life resources, disruption of social roles, and significant emotional stress. The paper reveals the essence of socio-psychological adaptation as a multidimensional process that includes restoration of social functioning, formation of new social identity, emotional stabilization, and integration into a new social environment. Modern scientific approaches to adaptation are summarized, highlighting key determinants such as social support, living conditions, personal psychological resources, and the level of involvement in social networks.

Special attention is given to the applied dimension of social work, which is considered a systemic mechanism for restoring the adaptive potential of internally displaced persons. The main areas of practical social work are identified, including provision of basic needs, long-term social support, psychosocial assistance, and facilitation of social integration into host communities. The empirical part of the study is based on in-depth interviews with internally displaced persons, which allowed identifying dominant adaptation challenges such as economic instability, social isolation, emotional tension, and insufficient coordination of social services.

The scientific novelty of the research lies in the integration of theoretical and empirical analysis of socio-psychological adaptation processes, substantiation of the need to shift from short-term crisis assistance to long-term social support models, and development of practical recommendations for improving psychosocial, community-based, and digital approaches in social work. The findings may be applied in designing effective social support programs and enhancing the professional practice of social work under conditions of prolonged military conflict.

Key words: socio-psychological adaptation; internally displaced persons; social work; social integration; psychosocial support; forced displacement; adaptive potential; social support services.

Постановка проблеми. Тривалий воєнний конфлікт в Україні зумовив глибокі соціальні зміни та масштабне внутрішнє переміщення населення, що актуалізувало проблему соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Переселенці опинилися в умовах різкої трансформації життєвого середовища, що супроводжується втратою житла, роботи, соціальних зв'язків і порушенням звичних моделей соціального функціонування. Такі обставини спричиняють значне психоемоційне напруження та ускладнюють процес їх інтеграції у нове соціальне середовище. У науковій літературі соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб розглядається як комплексний і багатовимірний процес, що включає відновлення соціального функціонування, формування нових соціальних ролей та стабілізацію психоемоційного стану.

Особливої складності цей процес набуває в умовах тривалого воєнного конфлікту, який підтримує стан соціальної невизначеності та перешкоджає формуванню стійких адаптаційних стратегій. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами соціальної інтеграції,

обмеженістю соціальних ресурсів і підвищеним психологічним навантаженням. За таких умов соціальна робота виступає ключовим практичним механізмом підтримки переселенців, спрямованим на розвиток їх адаптаційного потенціалу, забезпечення психосоціальної стабілізації та сприяння соціальній інтеграції. Водночас сучасні практики соціальної допомоги потребують подальшого вдосконалення, зокрема у напрямі посилення психосоціального компоненту, що зумовлює необхідність теоретико-прикладного аналізу соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Питання соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного конфлікту досить широко представлені у працях вітчизняних дослідників, серед яких О. Зінченко, О. Блиннова, М. Кудінова, Д. Кожанова, Д. Александров, І. Охріменко, О. Зарічанський, О. Кінаш, О. Думанська, О. Михайлич та ін. Наукові напрацювання зазначених авторів становлять вагомий теоретичний та методологічний фундамент для вивчення психологічних наслідків вимушеного

переміщення, чинників соціальної адаптації переселенців і ролі соціальної підтримки у процесі їх інтеграції у нове соціальне середовище. Разом із тим, попри значний науковий доробок, у вітчизняній науці відсутній цілісний, системний та міждисциплінарний аналіз соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у взаємозв'язку з практиками соціальної роботи. Більшість досліджень зосереджується на окремих аспектах проблеми – психологічних, соціально-економічних або інституційних – що зумовлює необхідність її комплексного наукового осмислення.

Актуальність дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, важливість удосконалення практик соціальної роботи, спрямованих на підтримку переселенців, а також потреба інтеграції теоретичних підходів із емпіричними результатами визначили вибір теми дослідження та зумовили його мету і завдання.

Формулювання цілей та завдань статті.

Метою статті є теоретико-прикладний аналіз соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого воєнного конфлікту та визначення ролі практик соціальної роботи у забезпеченні їх соціальної інтеграції та психологічної стабілізації. Завдання дослідження полягають у здійсненні теоретичного аналізу наукових підходів до соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, визначенні основних чинників і проблем адаптаційних процесів, аналізі результатів емпіричного дослідження, обґрунтуванні ролі соціальної роботи та визначенні перспективних напрямів удосконалення її практик.

Виклад основного матеріалу. Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб у науковій літературі трактується як складний багатовимірний процес інтеграції особистості у нове соціальне середовище. Вона передбачає відновлення соціального функціонування, формування нових соціальних ролей, встановлення нових соціальних зв'язків і стабілізацію психоемоційного стану. Дослідники підкреслюють, що адаптація має динамічний характер і залежить від взаємодії внутрішніх психологічних ресурсів особистості та зовнішніх соціальних умов. Важливою її особливістю є необхідність одночасного подолання соціальних і психологічних труднощів, що виникають унаслідок вимушеного переміщення. Соціально-психологічна адаптація також розглядається як важливий чинник відновлення психологічного благополуччя, оскільки сприяє формуванню

почуття безпеки, впевненості у майбутньому та життєвої стабільності [1].

Відповідно до сучасних наукових підходів соціальна адаптація трактується як багатовимірний і внутрішньо суперечливий процес інтеграції вимушено переміщеної особи у нові соціокультурні, економічні та політичні умови життєдіяльності. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб розглядається як цілісний, системно організований, комплексний і диференційований процес, спрямований на узгодження взаємодії особистості з новим соціальним середовищем, формування стійких соціальних зв'язків та досягнення стану відносно соціальної рівноваги. Оскільки адаптаційні процеси мігрантів мають багатоконпонентний характер і охоплюють різні сфери життєдіяльності, у науковій літературі виокремлюють кілька типів і напрямів адаптації. Професійна діяльність соціальних працівників у цьому контексті має бути спрямована на посилення адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб, розвиток їх здатності ефективно долати життєві труднощі та самостійно розв'язувати актуальні соціальні проблеми [4, с. 136].

Психологічний вимір адаптаційного процесу має визначальне значення для внутрішньо переміщених осіб, оскільки вимушене переміщення супроводжується переживанням травматичних подій. Дослідження свідчать, що втрата житла, соціального статусу, професійної діяльності та звичних соціальних контактів призводить до формування стійкого психоемоційного напруження. У переселенців часто спостерігаються підвищена тривожність, емоційна нестабільність, відчуття невизначеності майбутнього та зниження соціальної активності. В умовах тривалого воєнного конфлікту ці психологічні наслідки набувають хронічного характеру та значно ускладнюють процес соціальної інтеграції. Соціально-психологічна адаптація у цьому контексті виступає важливим механізмом стабілізації психічного стану та відновлення здатності до активної соціальної взаємодії [3, с. 145].

Важливою характеристикою адаптаційних процесів є їх багатфакторність. У наукових дослідженнях підкреслюється, що успішність адаптації визначається взаємодією соціальних, економічних і психологічних чинників. Серед них особливу роль відіграють матеріальні умови життя, доступ до соціальних ресурсів, рівень соціальної підтримки та індивідуальні психологічні особливості особистості. Водночас тривалість воєнного конфлікту формує стан зтяжної адаптації, коли внутрішньо переміщені особи

протягом тривалого часу перебувають у ситуації невизначеності та нестабільності. Це ускладнює формування довгострокових життєвих планів і підтримує високий рівень психологічної напруженості [6, с. 272].

Суттєвим аспектом соціально-психологічної адаптації є відновлення соціальних зв'язків і соціального капіталу. Вимушене переміщення супроводжується різким скороченням соціальних контактів, що призводить до соціальної ізоляції та втрати підтримувальних мереж. У дослідженнях зазначається, що саме включеність у життя приймаючих громад є важливим фактором успішної адаптації переселенців. Встановлення нових соціальних зв'язків сприяє формуванню почуття соціальної приналежності, підвищенню самооцінки та зниженню рівня психологічного стресу. Таким чином, соціальна інтеграція розглядається як один із ключових механізмів подолання адаптаційних труднощів [5, с. 99].

Особливості адаптації значною мірою визначаються соціально-демографічними характеристиками внутрішньо переміщених осіб. Найбільших труднощів зазнають вразливі групи населення, зокрема діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Для цих категорій характерними є підвищена психологічна вразливість, труднощі соціалізації та обмежені можливості самостійного відновлення соціального функціонування. Дослідження свідчать, що адаптація таких груп потребує спеціалізованих соціально-психологічних програм підтримки. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами [9, с. 469].

У науковій літературі підкреслюється, що соціально-психологічна адаптація є не лише індивідуальним, але й соціальним процесом, який потребує системної підтримки з боку соціальних інституцій. Особливу роль у цьому відіграє соціальна робота, спрямована на розвиток адаптаційного потенціалу переселенців через поєднання соціального супроводу, психологічної допомоги та інтеграційних заходів. Соціальна робота виступає механізмом відновлення соціального функціонування особистості та сприяє її інтеграції у нове соціальне середовище. У цьому контексті вона розглядається як ключовий інструмент стабілізації життєвої ситуації внутрішньо переміщених осіб [2, с. 8].

Отже, соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним багатовимірним і тривалим процесом, що охоплює соціальні, економічні та психологічні аспекти життєдіяльності особистості. Вона визначається

взаємодією індивідуальних ресурсів людини та зовнішніх соціальних умов, насамперед рівнем матеріального забезпечення, соціальної підтримки й можливостями інтеграції у приймаюче середовище. Особливе значення у цьому процесі має психологічний стан переселенців, оскільки пережитий травматичний досвід суттєво ускладнює їх соціальне функціонування. У зв'язку з цим соціальна робота виступає ключовим механізмом відновлення адаптаційного потенціалу та забезпечення ефективної соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним, багаторівневим і тривалим процесом, який визначається взаємодією соціальних, економічних та психологічних чинників. Встановлено, що ефективність адаптації значною мірою залежить від рівня соціальної підтримки та можливостей інтеграції переселенців у нове соціальне середовище. У цьому контексті особливого значення набуває соціальна робота як практичний механізм відновлення адаптаційного потенціалу та стабілізації життєвої ситуації внутрішньо переміщених осіб. Саме тому доцільним є розгляд прикладних аспектів соціальної роботи у забезпеченні їх соціально-психологічної адаптації.

У сучасних умовах тривалого воєнного конфлікту соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами набуває комплексного та міждисциплінарного характеру. Вона спрямована не лише на задоволення базових матеріальних потреб переселенців, але й на відновлення їх соціального функціонування, психологічної стабільності та інтеграції у нове соціальне середовище. Дослідження показують, що ефективна соціальна робота повинна базуватися на комплексному підході, який поєднує соціальні, психологічні та організаційні методи підтримки. Такий підхід забезпечує не лише стабілізацію життєвої ситуації, але й розвиток адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб. У цьому контексті соціальна робота розглядається як ключовий механізм соціальної інтеграції переселенців [7, с. 72].

Одним із основних напрямів соціальної роботи є забезпечення базових життєвих потреб внутрішньо переміщених осіб. До них належать доступ до житла, соціальних виплат, медичних послуг та можливостей працевлаштування. Дослідження свідчать, що нестабільність у цих сферах значно ускладнює адаптаційні процеси та підвищує рівень психологічної напруженості переселенців. Водночас своєчасне забезпечення

базових потреб створює передумови для стабілізації життєвої ситуації та формування позитивної життєвої перспективи. Саме тому матеріальна підтримка розглядається як необхідна, але недостатня умова успішної адаптації [8, с. 64].

Важливим напрямом прикладної соціальної роботи є соціальний супровід внутрішньо переміщених осіб. Він передбачає індивідуальну роботу з клієнтами, координацію отримання соціальних послуг та підтримку у вирішенні життєвих проблем. Соціальний супровід сприяє підвищенню рівня соціальної активності переселенців, розвитку їх адаптаційного потенціалу та формуванню стійких адаптаційних стратегій. Дослідження показують, що тривалий соціальний супровід значно підвищує ефективність соціальної інтеграції переселенців. Він також сприяє зниженню рівня соціальної залежності та формуванню самостійності клієнтів [2, с. 8].

Особливе значення у структурі соціальної роботи має психосоціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Вона спрямована на подолання психологічних наслідків вимушеного переміщення, стабілізацію емоційного стану та розвиток навичок подолання стресу. Психологічна реабілітація виступає необхідною умовою ефективною соціальною адаптації, оскільки сприяє відновленню психологічної рівноваги та формуванню життєстійкості. У дослідженнях наголошується, що поєднання індивідуального консультування та групових форм роботи є найбільш ефективним. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексну психологічну підтримку переселенців [3, с. 145].

Важливим напрямом соціальної роботи є сприяння соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Це передбачає організацію соціальних програм, залучення переселенців до громадської діяльності та створення умов для встановлення нових соціальних контактів. Дослідження свідчать, що соціальна інтеграція значно знижує рівень соціальної ізоляції та підвищує психологічну стійкість переселенців. Вона також сприяє формуванню позитивної соціальної ідентичності та зміцненню соціальної згуртованості у громадах. Таким чином, інтеграційні заходи виступають ключовим компонентом соціальної роботи [6, с. 272].

Отже, прикладний аспект соціальної роботи у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб полягає у реалізації комплексних заходів, спрямованих на задоволення базових потреб, надання психосоціальної допомоги та сприяння соціальній інтеграції у приймаючі громади.

Ефективність такої роботи забезпечується поєднанням матеріальної підтримки, тривалого соціального супроводу та психологічної реабілітації, що сприяє відновленню адаптаційного потенціалу переселенців. Водночас ключовою умовою успішної адаптації виступає включеність внутрішньо переміщених осіб у соціальне життя громади та формування нових соціальних зв'язків. Таким чином, соціальна робота постає як системний механізм стабілізації життєвої ситуації та забезпечення ефективною соціально-психологічною адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Теоретичний аналіз і розгляд прикладних напрямів соціальної роботи засвідчили, що ефективність соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб значною мірою залежить від комплексності соціальної підтримки та рівня психосоціальної допомоги. Водночас для оцінки реальної результативності практик соціальної роботи необхідним є звернення до емпіричних даних, що відображають безпосередній досвід переселенців. У зв'язку з цим доцільним є аналіз результатів проведеного емпіричного дослідження.

Емпіричне дослідження було спрямоване на комплексне вивчення процесу соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні крізь призму їхнього досвіду взаємодії з практиками соціальної роботи. Метою дослідження визначено оцінку внутрішньо переміщеними особами ролі соціальної роботи, форм соціальної підтримки та діяльності соціальних працівників у процесі їхньої соціальної адаптації. Об'єктом дослідження виступив процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у воєнних умовах, тоді як предметом – суб'єктивні оцінки ними ефективності практик соціальної роботи та їхнього впливу на стабілізацію життєвої ситуації.

Методологічною основою дослідження обрано якісний підхід, що дозволяє глибоко аналізувати індивідуальний досвід, емоційні переживання та інтерпретації респондентів. Основним методом збору емпіричних даних стало структуроване глибинне інтерв'ю, яке забезпечує поєднання логічної послідовності дослідження з можливістю фіксації суб'єктивних оцінок, життєвих історій і психологічних аспектів адаптації.

Інструментом збору даних виступив спеціально розроблений гайд інтерв'ю, що охоплював тематичні блоки, спрямовані на з'ясування обставин вимушеного переміщення, первинних потреб переселенців, досвіду взаємодії з соціальними інституціями, оцінки ефективності соціальної

підтримки та ролі соціальних працівників у процесі інтеграції у нові громади.

У дослідженні взяли участь 15 внутрішньо переміщених осіб із регіонів, що зазнали тривалого впливу бойових дій. Вибірка характеризується гендерною, віковою та соціальною різноманітністю, що забезпечує репрезентативність адаптаційного досвіду різних категорій переселенців. Більшість респондентів перебуває у стані економічної нестабільності та залежить від соціальних виплат і гуманітарної підтримки, що визначає контекст їхнього соціально-психологічного становища.

Аналіз матеріалів глибинних інтерв'ю дозволив отримати конкретні емпіричні дані щодо особливостей соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого воєнного конфлікту. Узагальнення відповідей респондентів засвідчило, що адаптаційні процеси характеризуються поєднанням економічної нестабільності, втрати соціальних ресурсів та значного психоемоційного напруження. Отримані дані свідчать про домінування нестабільного матеріального становища серед внутрішньо переміщених осіб. Дев'ять із п'ятнадцяти опитаних повністю залежать від державних соціальних виплат, пенсій або гуманітарної допомоги. Ще шість респондентів поєднують соціальні виплати з тимчасовою або нерегулярною зайнятістю, що не забезпечує стабільного рівня доходів.

Більшість учасників дослідження оцінюють свій фінансовий стан як недостатній для повного забезпечення базових потреб, зокрема житлових витрат, медичних послуг та харчування. Така ситуація формує постійне відчуття економічної невизначеності та виступає одним із ключових джерел психологічної напруженості. Особливо гостро проблема проявляється серед осіб пенсійного віку, які становлять шість із п'ятнадцяти респондентів і мають обмежені можливості працевлаштування.

Дослідження засвідчило значні втрати соціального капіталу внаслідок вимушеного переміщення. Усі респонденти зазначили, що після переїзду відбулося різке скорочення їхніх соціальних контактів. Понад дві третини опитаних вказали на труднощі встановлення нових зв'язків у приймаючих громадах, що супроводжувалося відчуттям соціальної ізоляції. Сім респондентів проживають окремо від членів родини, що додатково ускладнює їх соціально-психологічну адаптацію. Водночас шість опитаних мають на утриманні дітей або здійснюють догляд за літніми чи хворими членами родини, що обмежує

їхню соціальну мобільність та можливості інтеграції у нове середовище. Результати також показали, що формування нових соціальних контактів безпосередньо пов'язане з рівнем адаптації. Респонденти, які змогли встановити стабільні комунікаційні зв'язки у громаді або брали участь у громадських ініціативах, демонстрували вищий рівень соціальної включеності та психологічної стабільності.

Аналіз інтерв'ю дозволив визначити домінуючі психоемоційні стани внутрішньо переміщених осіб. Більшість респондентів відзначали підвищений рівень тривожності, пов'язаний із невизначеністю майбутнього, нестабільністю доходів і відсутністю довгострокових життєвих перспектив. Понад половина опитаних зазначила відчуття втрати життєвої стабільності та труднощі планування майбутнього. Для значної частини респондентів характерним є емоційне виснаження, що виникає внаслідок тривалого перебування у стані вимушеної адаптації та постійної соціальної невизначеності.

Окремим аспектом виступає феномен «затяжної тимчасовості», коли внутрішньо переміщені особи не сприймають нове місце проживання як постійне, але водночас не мають можливості повернутися до попереднього способу життя. Такий стан підтримує хронічний психологічний стрес і ускладнює процес соціальної інтеграції.

Усі респонденти мають досвід звернення до соціальних установ, центрів надання адміністративних послуг або громадських і благодійних організацій. При цьому оцінки цього досвіду є неоднорідними. Частина опитаних характеризує взаємодію із соціальними службами як підтримувальну та ефективну, тоді як інші вказують на труднощі, пов'язані із затримками у наданні послуг та недостатньою інформованістю. Разом з тим більшість респондентів відзначила важливу роль соціальних працівників у процесі адаптації. Зокрема, вони сприяли отриманню соціальних виплат, допомагали орієнтуватися у системі послуг та забезпечували психологічну підтримку у кризових ситуаціях. Соціальні працівники також виступали посередниками у встановленні контактів із місцевими інституціями та громадами, що позитивно впливало на рівень соціальної включеності переселенців.

Незважаючи на позитивний вплив соціальної роботи, респонденти зазначали наявність системних труднощів. Найчастіше згадувалися складність процедур оформлення допомоги, недостатня координація між установами та нестача актуальної інформації про доступні соціальні послуги. Ці фактори ускладнюють адаптаційний

процес, підвищують рівень психологічної напруженості та знижують ефективність соціальної підтримки. Отримані емпіричні дані свідчать, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб визначається комплексною взаємодією економічних труднощів, втрати соціальних ресурсів та психоемоційної нестабільності. Соціальна робота відіграє ключову стабілізаційну роль у цьому процесі, однак її ефективність обмежується системними проблемами організації соціальної підтримки.

Проведений аналіз наукових джерел та результатів емпіричного дослідження дозволяє стверджувати, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним багаторівневим процесом, який формується під впливом взаємодії соціальних, економічних і психологічних чинників. Теоретичні дослідження засвідчують, що вимушене переміщення супроводжується глибокими соціальними втратами, зокрема руйнуванням соціальних зв'язків, зміною соціального статусу та необхідністю формування нових моделей соціальної взаємодії. Отримані емпіричні дані підтверджують ці положення: більшість респондентів зазначили труднощі інтеграції у нові громади, обмеженість соціальних контактів та відчуття соціальної ізоляції. Це свідчить про домінування соціально-психологічних бар'єрів адаптації, які мають не менш значний вплив, ніж економічні труднощі. Таким чином, адаптація внутрішньо переміщених осіб повинна розглядатися як комплексний процес, що виходить за межі вирішення лише матеріальних проблем.

Аналіз теоретичних джерел також підтверджує, що ключовим чинником адаптаційного процесу є психологічний стан внутрішньо переміщених осіб. У наукових працях наголошується, що травматичний досвід війни та вимушеної міграції формує підвищений рівень тривожності, емоційну нестабільність і відчуття невизначеності майбутнього. Емпіричні результати дослідження підтвердили ці положення: більшість респондентів повідомляли про постійне психологічне напруження, труднощі планування життєвих перспектив та відчуття тимчасовості власного становища. У цьому контексті соціально-психологічна адаптація виступає важливим механізмом відновлення психологічної рівноваги та формування життєвої стійкості. Встановлено, що саме психоемоційний стан значною мірою визначає рівень соціальної активності та інтеграції переселенців у нові громади.

Важливим результатом теоретичного й емпіричного аналізу є встановлення вирішальної

ролі соціальної підтримки у процесі адаптації внутрішньо переміщених осіб. Теоретичні дослідження підкреслюють, що соціальна підтримка виступає одним із основних ресурсів подолання адаптаційних труднощів, сприяє відновленню соціального капіталу та формуванню почуття безпеки. Результати емпіричного дослідження підтвердили, що респонденти, які мали стабільну взаємодію із соціальними працівниками або підтримку громади, демонстрували значно вищий рівень соціальної включеності та психологічної стабільності. Водночас дослідження виявило, що соціальна підтримка часто має фрагментарний характер і не забезпечує довготривалого соціального супроводу. Це свідчить про необхідність удосконалення системи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Аналіз також засвідчив наявність розриву між теоретичними принципами соціальної роботи та реальними практиками її реалізації. У наукових джерелах наголошується на комплексності, міжвідомчій координації та довготривалому характері соціальної підтримки. Водночас результати дослідження показали, що у практичній діяльності соціальних служб переважає короткострокова матеріальна допомога, тоді як психосоціальний компонент залишається недостатньо розвиненим. Така ситуація обмежує можливості формування стійких адаптаційних стратегій та уповільнює процес соціальної інтеграції переселенців. Отже, сучасна система соціальної роботи потребує переорієнтації на комплексні психосоціальні підходи підтримки.

Узагальнення результатів теоретичного та емпіричного аналізу дозволяє зробити висновок, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є тривалим і динамічним процесом, який визначається взаємодією соціальних, психологічних та інституційних факторів. Умови тривалого воєнного конфлікту зумовлюють необхідність переходу від короткострокових заходів підтримки до системної моделі соціального супроводу, орієнтованої на відновлення адаптаційного потенціалу переселенців.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. На основі проведеного аналізу сформулюємо низку узагальнень і практично орієнтованих пропозицій щодо вдосконалення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Передусім встановлено, що соціально-психологічну адаптацію внутрішньо переміщених осіб необхідно розглядати як довготривалий, багатofазний процес, що змінюється під впливом

соціально-економічних умов і психологічних факторів. Емпіричні дані підтвердили, що навіть після тривалого проживання у нових громадах значна частина переселенців продовжує перебувати у стані адаптаційної нестійкості. У зв'язку з цим доцільним є переходу від кризово-реактивної моделі соціальної допомоги до довготривалої моделі соціального супроводу. Така модель повинна передбачати системну підтримку, спрямовану на відновлення життєвих ресурсів і формування стійких адаптаційних стратегій. Це дозволить підвищити ефективність соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Важливим напрямом удосконалення соціальної роботи є посилення її психосоціального компоненту. Дослідження показало, що сучасна система підтримки переселенців значною мірою орієнтована на матеріальну допомогу, тоді як психологічна підтримка часто має епізодичний характер. Водночас саме психоемоційний стан виступає визначальним фактором успішної адаптації та соціальної інтеграції. У цьому контексті доцільним є впровадження системних програм психосоціальної адаптації, які повинні включати індивідуальне консультування, групові форми підтримки, тренінги розвитку стресостійкості та соціальних навичок. Реалізація таких програм сприятиме зниженню рівня психологічної напруженості та підвищенню життєвої стійкості переселенців.

Перспективним напрямом розвитку соціальної роботи є впровадження громадоцентричних підходів до адаптації внутрішньо переміщених осіб. Емпіричні результати засвідчили, що рівень соціальної інтеграції значною мірою залежить від включеності переселенців у життя приймаючих громад. У зв'язку з цим соціальна робота повинна бути спрямована на активізацію соціальної участі переселенців через їх залучення до громадських ініціатив, волонтерської діяльності та місцевих програм розвитку. Такий підхід сприятиме формуванню горизонтальних мереж підтримки, зниженню соціальної ізоляції та зміцненню почуття соціальної приналежності.

Важливою умовою підвищення ефективності соціальної роботи є розвиток міжвідомчої координації та інтеграції соціальних послуг. Дослідження показало, що складність процедур отримання допомоги та недостатність інформаційного забезпечення є суттєвими бар'єрами у процесі адаптації переселенців. У зв'язку з цим доцільним є створення єдиних інформаційних платформ, які забезпечуватимуть доступ до актуальної інформації про соціальні послуги та спрощуватимуть процедури їх отримання.

Це сприятиме підвищенню прозорості системи соціальної підтримки та ефективності її функціонування.

Окремим перспективним напрямом удосконалення соціальної роботи є використання цифрових технологій у процесі соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб. Впровадження дистанційних форм консультування, онлайн-платформ психологічної підтримки та електронних сервісів соціальної допомоги дозволить розширити доступність соціальних послуг. Це особливо актуально в умовах територіальної мобільності переселенців і безпекових обмежень. Використання цифрових технологій сприятиме підвищенню оперативності соціальної підтримки та забезпечить її безперервність.

Подальший розвиток соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами повинен здійснюватися на засадах комплексності, довготривалості, психосоціальної спрямованості та міжвідомчої координації. Реалізація таких підходів створить умови для ефективної соціально-психологічної адаптації переселенців і сприятиме їх повноцінній інтеграції у сучасне соціальне середовище.

Список літератури:

1. Біленька В. В. Соціально-психологічна адаптація як чинник психологічного благополуччя внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2024. Том 11. № 11. DOI: <https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.11.312053> (дата звернення: 22.02.2026).
2. Вітковська І. Роль соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Ввічливість*. 2024. № 6. С. 8–12. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.2> (дата звернення: 22.02.2026).
3. Кириченко Т. В. Психологічна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Габітус*. 2024. № 58. С. 145–149. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.19.02.26> (дата звернення: 22.02.2026).
4. Кінаш О. Соціальна адаптація вимушено переміщених осіб в умовах військового стану як наукова проблема. *Social Work and Education*. 2024. Vol. 11, № 1. pp. 136–144. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11> (дата звернення: 22.02.2026).
5. Михайлич О. В. Особливості соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2023. № 100. С. 99–107. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11> (дата звернення: 22.02.2026).

6. Попова А., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Сичікова Я., Романов Р. Соціально-психологічна адаптація як ключ до інтеграції: дослідження досвіду внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій України. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2024. № 1. С. 272–296. DOI: <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2024-1-272-296> (дата звернення: 22.02.2026).

7. Сахарук Ю. П. Сучасні підходи до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. № 2. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-12> (дата звернення: 22.02.2026).

8. Цирковникова І. Соціальні та психологічні метаморфози адаптації внутрішньо-переміщених осіб, результати дослідження. *Ввічливість*. 2022. № 2. С. 64–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.9> (дата звернення: 22.02.2026).

9. Юрків Я. І., Луканов Д. В. Труднощі соціально-психологічної адаптації вразливих верств внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. *Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць; серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. № 1 (48). С. 469–472. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37998> (дата звернення: 22.02.2026).

References:

1. Bilenka, V. V. (2024). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia yak chynnyk psykholohichnoho blahopoluchchia vnutrishno peremishchenykh osib [Sociopsychological adaptation as a factor of psychological well-being of internally displaced persons]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Seriia: Sotsialno-humanitarni nauky ta publichne administruvannia*, 11 (11). <https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.11.312053> [in Ukrainian].

2. Vitkovska, I. (2024). Rol sotsialnoi roboty u rozvytku adaptatsiinoho potentsialu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [The role of social work in developing the adaptive potential of internally displaced persons in Ukraine]. *Vvichlyvist*, (6), 8–12. [10.32782/humanitas/2024.6.2](https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.2) [in Ukrainian].

3. Kyrychenko, T. V. (2024). Psykholohichna rehabilitatsiia ta sotsialna adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib [Psychological rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons]. *Habitus*, (58), 145–149. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11> [in Ukrainian].

4. Kinash, O. (2024). Sotsialna adaptatsiia vymusheno peremishchenykh osib v umovakh viiskovoho stanu yak naukova problema [Social adaptation of internally displaced persons under martial law as a scientific problem]. *Social Work and Education*, 11 (1), 136–144. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11> [in Ukrainian].

5. Mykhailych, O. V. (2023). Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii ta intehtatsii vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Features of social adaptation and integration of internally displaced persons in Ukraine]. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky*, (100), 99–107. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11> [in Ukrainian].

6. Popova, A., Tsybuliak, N., Lopatina, H., Sychikova, Ya., & Romanov, R. (2024). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia yak kliuch do intehtatsii: doslidzhennia dosvidu vnutrishno peremishchenykh osib z okupovanykh terytorii Ukrainy [Sociopsychological adaptation as a key to integration: Study of the experience of internally displaced persons from occupied territories of Ukraine]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky*, (1), 272–296. <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2024-1-272-296> [in Ukrainian].

7. Sakharuk, Yu. P. (2024). Suchasni pidkhody do sotsialnoi roboty z vnutrishno peremishchenymy osobamy v umovakh voiennoho stanu [Modern approaches to social work with internally displaced persons under martial law]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna робота*, (2), 72–79. <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-1211> [in Ukrainian].

8. Tsyrovnykova, I. (2022). Sotsialni ta psykholohichni metamorfozy adaptatsii vnutrishno-peremishchenykh osib, rezultaty doslidzhennia [Social and psychological metamorphoses of adaptation of internally displaced persons: Research results]. *Vvichlyvist*, (2), 64–71. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.9> [in Ukrainian].

9. Yurkiv, Ya. I., & Lukanov, D. V. (2021). Trudnoshchi sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii vrazlyvykh verstv vnutrishno peremishchenykh osib do novykh umov zhyttia [Difficulties of sociopsychological adaptation of vulnerable groups of internally displaced persons to new living conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna робота*, 1 (48), 469–472. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37998> [in Ukrainian].

О. М. Кінаш

Оглядова стаття

Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026